

УДК 376.3

С.І. НЕТЬОСОВ,

*завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Г.А. КУРИЦЬКА,

*студентка
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕКЦІЇ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Розглянуто сучасні підходи до використання традиційних і нетрадиційних технологій для забезпечення корекції та формування фонетико-фонематичної компетентності у дошкільників з мовленнєвими порушеннями. Визначено, що раннє виявлення фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення є необхідною умовою для успішної корекції недоліків у дошкільному віці та запобігання порушенням письмової компетентності в майбутньому. Формами корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення виступають логопедична гімнастика, казкотерапія, логоанімація, скоромовки, радіомовлення, використання сучасного програмно-апаратного забезпечення.

Ключові слова: фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, фонетико-фонематична компетентність, мовленнєві порушення, дошкільники, засіб корекції.

Постановка проблеми. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) виявляється у 17%–42% дошкільнят і є порушенням процесів формування звуковимовної системи рідної мови у дошкільників з різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприйняття і вимови фонем, а корекція ФФНМ набуває особливо актуального значення, адже дошкільний період є найвідповідальнішим етапом формування мовлення дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-методологічні дослідження Г.А. Каше, С.В. Коноваленко, Ю.В. Рібцун, Т.Б. Філічевої, Г.В. Чіркіної присвячені методам діагностики та корекції фонетико-фонематичних відхилень у дошкільників з ФФНМ.

Розуміння дошкільником фонетичних особливостей звуків у слові впливає на мовленнєвий розвиток, засвоєння граматичної будови слова, словника, артикуляції та дикції, як зазначають Д.Н. Богоявленський, Д.Б. Ельконін, А.Р. Лурія [4].

Формулювання мети. Мета публікації – розкрити значення застосування традиційних і нетрадиційних технологій у процесі корекції та формування фонетико-фонематичної компетентності дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Гармонійний розвиток дитини неможливий без формування мовленнєвої компетентності.

Для успішної корекції фонетико-фонематичної компетентності (ФФК) у дошкільників використовуються різноманітні традиційні та нетрадиційні технології, такі як артикуляційна гімнастика, логопедична лялька, казкотерапія, логоанімація, скоромовки, радіомовлення, спеціалізовані логопедичні комп'ютерні програми. Розглянемо їх детальніше.

Артикуляційна гімнастика (АГ) – комплекс артикуляційних вправ, необхідних для правильної вимови звуків, спрямованих на розвиток рухливості та зміцнення м'язів артикуляційного апарату [3].

Б.М. Гріншпун висунула такі вимоги щодо проведення АГ: виробляти уміння швидко приймати необхідну артикуляційну позу, фіксувати її та поступово змінювати на іншу; виконувати статичні й динамічні артикуляційні вправи; заняття проводити щоденно, відводячи від 5 до 15 хвилин залежно від віку дитини; вправи необхідно контролювати, виконувати 5–15 разів упродовж 10–15 секунд, сидячи перед дзеркалом; гімнастику бажано проводити під музичний супровід; темп виконання артикуляційних рухів збільшувати поступово, у міру оволодіння ними; комплекс слід ускладнювати і розширювати [5].

Отже, логопедична гімнастика є засобом виховання правильної звуковимови, а її застосування є одним із перспективних напрямів логопедичної корекції мовленнєвих порушень у дошкільників.

Оскільки провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, використання логопедичних ляльок вважається одним із актуальних засобів корекції ФФНМ. Логопедична лялька (ЛЛ) – інструмент логопедичних занять, що полегшує процес комунікації вчителя-логопеда з учнем, використовується з метою комплексного вирішення логокорекційних, психокорекційних і загальнорозвивальних завдань [4]. Індивідуальні або групові заняття, які проводяться з використанням ЛЛ стають значно цікавішими. У процесі заняття включаються вправи для закріплення вимови звуків, задіяна артикуляційна гімнастика, дітям в ігровій формі пропонується відгадати загадки. Мета ігор-занять із ЛЛ – більш прискорена підготовка артикуляційного апарату до постановки звуків та їх автоматизації [4].

Отже, логопедична лялька як засіб корекції надає змогу істотно поліпшити формування та відновлення мовленнєвої функції у дошкільників із ФФНМ.

Застосування казкотерапії є ефективним засобом корекції мовлення у дошкільників з ФФНМ. Казкотерапія – це терапія казковою атмосферою, процес узагальнення проблемних ситуацій і активізації ресурсів, потенціалу дитини, матеріалізація мрій та надання дитині рішучості [2]. Завданнями щодо застосування казок у корекційно-розвивальній роботі В.А. Литвиненко визначає: розвиток пізнавальної активності, формування творчого ставлення до навколишнього світу, креативності як якості особистості; становлення активної, соціально-компетентної особистості; формування мовленнєво-компетентної особистості. Казкотерапію доцільно проводити один раз на тиждень, упродовж 15–20 хвилин.

Отже, казкотерапія впливає на саморозвиток і самовираження дошкільника, а також формує гармонійного індивіда, розширює світогляд дитини, сприяє формуванню цінностей у дошкільників.

Логоанімація – це інноваційний прийом корекційної роботи, який впливає на свідомість та почуття дитини.

Упровадження логоанімації в розвивально-корекційний процес дає можливість ефективно поєднувати традиційні та сучасні засоби корекції, мотивуючи дошкільників до активного виконання вправ з головними персонажами логофільмів, що спрямовані на розвиток мовленнєвого дихання, просодичної сторони мовлення, дрібної моторики. Під час ознайомлення з логоанімацією, застосування якої здійснюється на етапі диференціації корекційних звуків, дітей доцільно включити в систему пригод, спрямувати їхню діяльність на виконання різноманітних, творчих завдань [2].

Отже, логоанімація мотивує дошкільників до розвитку мовленнєвого дихання, просодичної сторони мовлення, дрібної моторики рук за допомогою різноманітних вправ, при виконанні яких діти стають активними учасниками.

Застосування скоромовок – важливий елемент формування мовлення та корекції його порушень. Скоромовки у логопедичній роботі з дошкільниками застосовуються на етапі автоматизації звуків (з метою чіткої вимови звуків у словах і фразах). Діяльність дітей доцільно зорієнтувати на жваве промовляння скоромовок, вимову їх з різною тональністю, пошепки, але з чіткою артикуляцією.

Отже, скоромовки сприяють формуванню мовленнєвого апарату дошкільника, привчають дитину до складних поєднань звуків, тому є результативним методом корекції ФФНМ у дітей дошкільного віку.

Поширенню і пропагуванню інформації сприяє радіомовлення. Дитяча радіопередача – певна кількість коментарів, репортажів, розповідей – цікавий елемент розвивально-корекційного процесу у роботі з дошкільниками. Важливо проводити підготовчі вправи із

застосуванням ігрових методів (ситуацій, сюжетно-рольових ігор, інсценування) на основі прослуховування різнопланового радіомовленнєвого матеріалу (фрагментів передач, голосів ведучих дитячих радіопрограм тощо) [2].

Радіомовлення як засіб корекції мовлення у дітей з ФФНМ сприяє розвитку у дошкільників пізнавальних інтересів, здатності до адекватної оцінки, формує і розширює досвід спілкування з людьми, сприяє соціалізації дитини.

Використання логопедичних комп'ютерних програм, комплексів, тренажерів та ігор, таких як «Лонгіюд», «Цицерон.ЛОГО діакорр 1», «ЛогоСвіт», «Звуковий калейдоскоп», «Починаю говорити», «Живий звук» та ін. дає змогу активізувати накопичення загальних знань, створює передумови для формування спрямованості пізнавальних інтересів, розширення активного і пасивного словника, підвищення загальної культури дошкільника [1].

Програмно-апаратне забезпечення (ПАЗ) допомагає корекції ФФНМ, пропонує для організації діяльності багатоманітний, різноплановий навчальний матеріал, надає можливість використання яскравих ілюстрацій, що забезпечують створення необхідної мотиваційної основи для ефективної роботи з кожною дитиною індивідуально та у групі. Формування за допомогою ПАЗ зорово-моторної координації та вміння розподіляти увагу є одним із факторів, які підвищують ефективність застосування електронних засобів навчання в корекційно-розвивальній роботі.

Отже, сучасне програмно-апаратне забезпечення спирається на сучасні методики запобігання мовленнєвим порушенням і їх подолання у дітей, відкриває можливості для ранньої їх діагностики та корекції первинних порушень мовлення до початку навчання у школі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз літератури, логопедична практика свідчать про те, що раннє виявлення фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників є необхідною умовою для успішної корекції недоліків в дошкільному віці та запобігання порушенням письмової компетентності в майбутньому.

Для реалізації цього завдання використовуються традиційні та нетрадиційні логопедичні технології. Так, логопедична гімнастика є засобом виховання правильної звуковимови, а її застосування – одним із перспективних напрямів логопедичної корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку; за допомогою казкотерапії відбувається процес узагальнення проблемних ситуацій та активізації ресурсів, потенціалу дитини, матеріалізація мрій та надання дитині рішучості, усвідомлення своєї позиції й цінностей; логоанімація мотивує дошкільників до активного виконання завдань і вправ разом із головними героями логофільмів, спрямованих на розвиток дрібної моторики рук, мовленнєвого ди-хання, просодичної сторони мовлення; скоромовки сприяють формуванню мовленнєвого апарату, привчають дитину до складних поєднань звуків; радіомовлення відкриває шлях до розвитку у дошкільників пізнавальних інтересів, здатності до адекватної оцінки, формування і розширення досвіду спілкування з навколишнім соціумом; використання сучасного ПАЗ надає можливість запобігати мовленнєвим порушенням та долати їх, забезпечує ранню діагностику та корекцію первинних порушень мовлення до початку навчання у школі, що сприяє більш ефективному формуванню ключових компетентностей дитини у стінах за-кладу загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Нетьосов С.І. Використання програмно-апаратного забезпечення в процесі корекції вад слуху та мовлення у дітей [Електронний ресурс] / С.І. Нетьосов // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2016 – т. 54. – № 4. – С. 72–82. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua>
2. Парамонова Л.Г. Логопедия для всех / Л.Г. Парамонова. – СПб.: Питер, 2004. – 352 с.
3. Рібцун Ю.В. Особливості фонематичної складової мовлення дітей середнього дошкільного віку із ФФНМ / Ю.В. Рібцун // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – № 18. – С. 208 – 212.
4. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального за-кладу / Ю.В. Рібцун. – Харків: Основа, 2013. – 239 с.
5. Филичева Т.Б. Основы логопедии / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.

References

1. Netosov, S.I. (2016). *Vykorystannia prohramno-aparatnoho zabezpechennia v protsesi korektsii vad slukhu ta movlennia u ditei* [Using of hardware and software in the process of correcting hearing and speech impairment of children]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia* [Information Technologies and Learning Tools], no. 4 (54), pp. 72-82. Access mode: <http://journal.iitta.gov.ua> (In Ukrainian).
2. Paramonova, L.H. (2004). *Lohopediia dlia vsekh* [Speech therapy for everyone]. Sankt-Peterburh, Piter Publ., 352 p. (In Russian).
3. Ribtsun, Yu.V. (2011). *Osoblyvosti fonematychnoi skladovoi movlennia ditei serednoho doshkilnoho viku iz FFNM* [Features of the phonemic component of speech of children of middle preschool age with PPUS]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova* [Scientific journal od NPU named by Dragomanov]. Kyiv, no. 18, pp. 208-212 (In Ukrainian).
4. Ribtsun, Yu.V. (2013). *Profesiyni dovidnyk uchytelia-lohopedi doshkilnoho navchalnoho zakladu* [Professional directory of teacher-speech therapist of pre-school educational institution]. Kharkiv, Osnova Publ., 239 p. (In Ukrainian).
5. Filicheva, T.B., Cheveleva, N.A. & Chirkina, H.V. (1989). *Osnovy lohopedii* [Fundamentals of speech therapy]. Moscow, Prosveshchenie Publ., 223 p. (In Russian).

Рассмотрено использование традиционных и нетрадиционных технологий в коррекции и формировании фонетико-фонематической компетентности у дошкольников с речевыми нарушениями. Определено, что раннее выявление недостаточного фонетико-фонематического развития речи является необходимым условием коррекции недостатков речи в дошкольном возрасте и предупреждения нарушений компетентности письменной речи в будущем. Формами коррекции недостатков фонетико-фонематического развития речи выступают логопедическая гимнастика, сказкотерапия, логоанимация, скороговорки, радиовещание, использование современного программно-аппаратного обеспечения.

Ключевые слова: фонетико-фонематичное недоразвитие речи, фонетико-фонематическая компетентность, речевые нарушения, дошкольники, средство коррекции.

The article deals with the contemporary approaches to the use of traditional and non-traditional technologies providing the correction and formation of phonetic and phonemic competences of preschoolers with speech disorders. It is determined that early detection of phonetic and phonemic underdevelopment of speech is a one of the conditions for successful correction of disadvantages in preschool age and prevention of violations of written competence in future. The means of correction of phonetic and phonemic underdevelopment of speech acts can be: speech therapy exercises, fairy-tale therapy, logopedic gymnastics, tongue-twisters, radio broadcasting, use of modern software and hardware.

Key words: phonetic and phonemic underdevelopment of speech, phonetic and phonemic competence, speech disorders, preschoolers, correction means.

Одержано 15.01.2018.